

BAKONYI ISTVÁN

És kész a trilógia

PETŐCZ ANDRÁS: AYSA

Fekete Sas Kiadó
Budapest, 2016
274 oldal, 3200 Ft

Napjainkban vannak, akik az un. nagyregények elmúlásáról beszélnek, de úgy tűnik, hiába. Hiszen más szerzők is írtak mostanában nagyregényeket, hogy csak Esterházy Pétert vagy Jókai Annát említsem. Közben eszembe jut többek között Hász Róbert remek műve, *A Vénusz vonulása* is. Olyan korban születtek ezek az alkotások, amelyben nem az olvasás az első helyen álló időtöltés, és az irodalmon belül is inkább más műfajok a népszerűek. (Bár gyakran látok középiskolások kezében is vaskos köteteket, ha nem is mindig a legművészibb fajtából...)

Petőcz András kísérlete, regénytrilógiája mindenképpen egyedinek számít. Akár témaválasztását, akár pl. időkezelését tekintve. Nem is tudhatjuk, pontosan mennyi ideig játszódik a három rész. (Az előző kettő az *Idegenek* és a *Másnap*.) A harmadik regényből megtudjuk, hogy *Aysa* mögött majdnem egy évszázad húzódik meg, nyolcvanhat esztendő, amikor a történet véget ér. Hosszú évtizedekig tart a háború, a terror, a rabság. Meghatározhatatlan helyen, országban, földrészen. Valahol a Földön...

S ez a világalapot bizony meglehetősen lehangoló. Ugyanakkor nagyon hiteles, ha például a világ valóságának újabb korszakaira tekintünk. Hitelességét növeli a személyesség. Furcsa és összetett helyzet ez, hiszen az író igyekszik távolságot tartani, de ugyanakkor az egyes szám első személyű elbeszélés mintha kissé ellentmondana ennek a törekvésnek. „Belebújik” hősnője belső világába, és egyértelmű, hogy olyan sorsot és történéseket mutat be, amelyeket ő nem élhetett át. (Vannak itt klasszikus világirodalmi és magyar példák is a múltból. Például Flaubert *Bovarynéja* vagy Németh László *Iszonya*.) Alkotó képzelete viszont nagyon is átélhetővé, befogadhatóvá és hitelessé teszi művét. Akár a brutális terrorról, akár az embertelen légviszonyokról, akár a szexrabszolgaság szörnyűségeiről, a perverzitásról és a szadizmusról olvasunk. Az abszurdítás hihetlenségéről és hihetőségéről.

Természetesen nem ez a döntő, hanem sokkal inkább a szenvedés és a megalázottság, a kiszolgáltatottság. Abban a történetben, amelyben egy képzeletbeli háború végét és a háború utáni egy hónapot írja le a szerző. Az *Idegenek*ben Annaként megismert kislány itt már öregasszony, és így tekint vissza a múltra. Miközben szinte egyetlen célja nem lehet más, mint a túlélés. A három mű között egyértelmű hát a folytonosság, de az is fontos sajátosság, hogy egyenként, önálló regényként is befogadható mindhárom rész. Az olvasó számára az is érthetőbbé teszi az egyébként könnyű olvasmánynak aligha tekinthető regényfolyót, hogy időközben a világban számos olyan esemény történt és történik, amelyek kísértetiesen hasonlítanak a megírt világhoz. Elég, ha a szíriai háborúra, a fokozott terrorveszélyre vagy éppen a nyugat-európai nagyvárosok ellehetetlenült viszonyaira gondolunk. És a folyamatos manipulációkra, a szított viszályokra, rendszerek külső megdöntésére és az azt követő káoszra.

Persze az *Aysa*, a *Másnap* és az *Idegenek* bemutatta valóság is vízió, csak éppen nem elképzelhetetlen vízió. Szerzője költő (is), de műve ízig-vérig epika. A hagyomány és a megújítás jegyében, hasonlóképpen ahhoz, ami költészetének fejlődésvonalára is jellemző. Az is jellemző, hogy milyen mottók állnak a könyv élén. Albert Camus, a *Krónikák könyve* és *Lukács evangéliuma*. Ez is összevethető versesköteteinek újabb vonulatával, *A megvénhedt Istennel* épp úgy, mint az *...és arcára álarcot teszen* cíművel. Itt Lukácstól azt idézi: „Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket a megtérésre.” (*Lukács evangéliuma*, 5,32.) Jézus szavai a leglényegyet célozzák meg a regény világára vonatkoztatva is. Szerves folytatása ez a *Krónikák könyvében* foglaltaknak egy rendkívül bűnös világban. Bűn, bűnvallás, megbocsátás. Így lesz a leghangsúlyosabb az evangéliumi üzenet. Vagyis: csak a jézusi út lehet a megoldás a világ számára, csak éppen a világ többsége ezt aligha vallja. Annak az útja pedig ez, aki fölválalta a keresztet, a kereszthalált az ember bűneiért. Tisztán és ártatlanul. És ez a tisztaság és ártatlanság ismeretlen az *Aysa* alakjai számára. A Megváltó tette ellenére megváltatlan emberiség tán legnagyobb dilemmája rejlik itt.

A történet temetői jelenettel kezdődik, lírával átítatott, szép mondatokkal. A temetői gondnok szavai: *...a virág a halál termése*. És olyankor, amikor már nem számít az élet, az emberi élet, olyankor legalább *ezt a termést*, ezt meg kell becsülni. A „szomjúhozó lelkek” világa jelenik meg itt, a temetői rend pedig a rendetlen világ egyik szép szigete. A nyolcvanhat esztendő Aysa gondolatai jól illenek ebbe a milióbe. „Voltam ebben a temetőben már fiatal lányként is. Akkor azért jöttem, hogy megkeressem az egykori barátnőm, Amélie sírját. Most, nyolcvanhat éves öregasszonyként, megint csak ezért jöttem.” Egy megtört öregasszony sorának körvonalai ezután rajzolódnak ki. Aztán egy szögesdróttal körülhatárolt tábor a helyszín. Egy másfajta „rendé”. Aminek nem sok köze van a temetői renchez. Nem oly természetes, hanem az emberek által létrehozott szörnyű viszonyok színhelye. Olvashatunk rejtélyes körülményekről, egy ismeretlen ország barakkjairól, ahova az asszonyt az un. felszabadító katonák hozták. Merenghetnének akár a „felszabadítók”-féle szóhasználat tartalmairól is. Történelmünkben is sokszor használt szó és fogalom ez, és tudjuk, mit hoztak a következmények...

Így hát egyszerre időtlen és földrajzilag meghatározhatatlan minden, ugyanakkor az olvasó sok mindent be tud helyettesíteni. Itt Petőcz András mindezt a főhős nő szájába adja, s a sivársággal adekvát nyelven szól Aysa. A rideg világot puritán nyelven, egyes szám első személyben mondatja el a főhőssel írónk. A bemutatott életjelenségek és a stílus között szinkronitás van. A táborról-táborra vándorló élet sivársága jelenik meg előttünk. Az egyik kulcsszó a „barbárok”, joggal. Tulajdonképpen az *Aysa* tipikus háborúellenes regény, a borzalmak föl-

mutatásának segítségével, a kínok kimondásával. A trilógia harmadik része egyben összegzés is, a főhős nő az eltűnt idő nyomába ered emlékezésével. Olyan világ ez, amelyből a növények és az állatok is kihaltak, még a patkányok is eltűntek. „Amióta a katonák elmentek, semmilyen lénnel nem találkoztunk, sem emberrel, de állattal sem. Persze, patkányokkal sem. És ami igazán ijesztő, hogy még madarak sincsenek.” – olvassuk egy helyütt.

Ugyanakkor különös, hogy Aysa bízik a katonákban. Azokban, akik megerőszakolják, megalázzák, akik fizikai és lelki fájdalmat okoznak neki. Gondolkodására ez (is) jellemző: „A férfiakkal végül ki lehet jönni. Mert úgyis mindegyik férfi ugyanazt akarja. Ha van férfi, aki vigyáz rám, akkor ő enni is ad. Ezt gondolom magamban. Miközben csak fekszem az ágyon. Éhes vagyok, nagyon.” Kegyetlen valóság ez, s erre az is „rímél”, hogy „ha nem zabálsz meg a patkányt, ők zabálnak meg téged”. S bizony, az olvasó már-már beleszédül a rengeteg borzalomba. Petőcz így, kegyetlen eszközökkel szembesít bennünket azzal, amit el kéne kerülnie az emberiségnek. Azzal is fölerősödik a szándék, ahogy a különböző idősíkok, történések egymásba ölelkeznek.

Így lesz nagyon összetett a történet, a cselekmény. S bár a hely és az idő meghatározhatatlan, azért sok árulkodó jelre találunk rá. Jelenkorunk terrorizmusa, fanatizmusa, barbarizmusa ott van a háttérben. Az „egyetlen vallás” köntösébe bújó gonosztevők nagyon is ismerősek a XXI. század elején. A mindenkori civilizáció ellen támadók ördögi tettei, érzékeltenségük, gyilkos ösztöneik. Gondolhatunk akár a délszláv háborúra, az arab világban okozott káoszra, a diktatúrák szétverése után létrejött totális anarchiára. Visszatérve a regényre: és Aysa „biztonságérzete” akkor is döbbenetes, amikor áruba bocsátja testét, s amikor különféle szadomazo akciók áldozatává válik. Olyan bugyrok ezek, melyek aligha fokozhatók. Petőcz András igen érzékletesen, nagy képzelőerővel írja le mindezt, és már-már a végső határokat feszegeti. Tegyük hozzá: gyakran az olvasó türelmének határát is... Ugyanakkor el kell fogadnunk, hogy mindezt másképpen aligha lehet hitelt érdemlően bemutatni. A trágár világgal a trágár beszédmód az adekvát, ha tetszik, ha nem!

Aysa számára egyetlen érték maradt: az előzőekben is emlegetett öregember kézirata. Azt olvassa, ha van rá lehetősége. S azt rabtartói sem veszik el tőle. A különös az, hogy majd az un. felszabadítók viszont elveszik... Mindenesetre ez a kézirat az értékörzésnek is szép jelképe. Az öregemberhez fűződő kapcsolat az egyetlen múltbeli kapcsolat, amelyet az író kifejt. „Én egyedül csak az öregembernek mondtam el, hogy Aysa az igazi nevem. És ő akkor magához ölelt, mint aki ismer.” Az emlékezés különös pillanata ez, ritka, boldogság-közeli állapot. Kivételes, talán csak egy, Barbara nevű sorstárshoz hasonlítható. Ez az utóbbi, bensőséges viszony a barakk világában alakul ki a két nő között, a szeretetre vágyók lelkében. Olyan helyzetben jelentenek egymásnak támaszt, amelyben a betegek halál, kivégzés vár. Így végzi egy másik rabtárs, Rebeka is. Visszatérve az öregemberre: sok kérdés nyitott marad vele kapcsolatban. Például az, hogy elképzelhetően ő Aysa apja. Kéziratának stílusa egyébként szöges ellentétben áll a regényével. Lírai és meditatív próza, miként Petőcz más prózai alkotásai is: lírával is átítatva. Az avantgárdon iskolázott, majd klasszicizálódó alkotó hangja.

Ám megesk, hogy a „kiszfőnök”, a nőket folyamatosan megalázó Steve is lebukik, és csúf halál vár rá. Miként a koncepciók pereit áldozataira a történelem különböző szakaszaiban, akár a francia forradalmi terrortól Hitler, Sztálin vagy Rákosi koráig. Steve az, aki csokival ajándékozza meg Aysát, a szexrabszolgát a szolgáltatás fejében, és ő az, akit később nyilvánosan lefejeznek a táborlakók szeme láttára. Narancssárga ruhája és a kivégzés módja ugyan-

csak ismerős a világháló korában. Ilyen pillanatokban meglehetősen konkrét a regény utalása, képzettársítása.

Nem vitás, hogy az *Aysa* (és az egész trilógia) korunk legégetőbb gondjait tárja föl a szép-próza eszközeivel. A vallási köntösbe öltöztetett terrorizmus, a tömeggyilkolás, az aljas ösztönök, a szörnyeteggé vált hatalom, a józanság pusztulásának idejét mutatja meg igen kendőzetlenül, gyakran polgárpukkasztó módon. Ám tegyük hozzá: néhol fölcsillan a remény is, legfőképpen az öregember kéziratának tartalmaival. Az igazsághoz tartozik persze, hogy nem ez a fő vonala a történetnek. Vörösmarty Mihály híres nagy versének, *Az embereknek* a ref-rénje is ott cseng az ember fülében: „nincsen remény, nincsen remény”. S a rá rímelő „az ember sárkányfogvetemény” ... És idekívánkozik Petőcz András regényének egy részlete: „Jönnek olyan katonák, akik kiszabadítják a foglyokat, és ezt az egész világot, amit a fekete ruhás fegyveresek létrehoztak, amiben mindenkit meg akartak gyilkolni, akik nem az ő hitük szerint tisztelik az Istent, így mondja Rizpa, ezt az egész világot ezek az új katonák elpusztítják azt a világot, és visszaállítják azt a világot, ezek Rizpa szavai, amelyik régen volt. És ezt persze Aysa nem érti, nem is értheti.

Aztán igazán bonyolult a tábor felszabadításának néhány pillanata is. Itt sem más a vezérlő erő, mint Gersom, az öregember írása. A reménységről, a „levegővételtől”, a gyűlöletnélküliségről. És Aysa számára, öregasszony-korában a végső, regényzáró mondat: „Öregasszony vagyok, az igaz, de egy kicsit még van jogom élni.” Akárhogy is: főlemelő befejezés. Akkor is, ha tudjuk Kálmán C. György szavaival, hogy: „...soha sincs vége...”

